

«РЕГІОНАЛЬНЕ» ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ

В самих несподіваних соціально-психологічних та ідеологічних ситуаціях все частіше йдеться про перевагу регіонального в сучасній свідомості. Не є винятком з цього ряду і галузь історичної науки. Нинішня доба характеризується поновленням понятійного апарату, пошуком нових засобів та методів історичного пізнання. Повільно до сучасного дослідницького вжитку входить поняття «регіональна історіографія». Вживання цього поняття у різноманітному контексті сприятиме збагаченню його «змістовного поля». Отже, відповідно певному контексту «регіональна історіографія» постає як загальна, національна, локальна й подекуди набуває вузького краєзнавчого змісту.

Зрозуміло, що історія історичної науки в окремій країні є частиною загального історіографічного процесу. Локальне вивчення минулого історичної науки на прикладі певного історичного етосу (будь-то країна, регіон, край) дає уявлення про перебіг історичного пізнання, про соціокультурні та когнітивні чинники його генези та існування. Словом, категорія «регіональна історіографія» поєднує часткове та загальне, національне та тотальне в історії історичної науки. Це певний просторово-часовий вияв загального історіографічного процесу. Навіть етимологія слова «регіональна» історіографія наполягає на висвітленні самобутнього як складової загального, це засіб вивчення локального у контексті загальноісторичного, загальнокультурного.

Які обставини сприяли впровадженню цього поняття у науковий обіг? Категорія «регіональна історіографія» повністю відповідає сучасним складним соціально-економічним і політичним процесам в Україні, що спрямовані до розвитку локальних єдностей у контексті загальнолюдського процесу. Наша доба характеризується самоідентифікацією локальних єд-

ностей, які виникли на просторі колишнього Радянського Союзу. Духовна енергія сучасних локальних спільнот зосереджена здебільшого на усвідомленні власних можливостей подолання кризових явищ посттоталітарного суспільства, визначенні шляхів подальшого соціально-економічного та культурного росту.

До поширення категорії регіонального у різних сферах практичної та духовної діяльності сучасного суспільства спричинився процес розпаду радянської тоталітарної свідомості. Саме через це відчувається міцний потяг до визначення окремішнього, національного насамперед у галузях духовної праці — культури, літератури, мистецтва, науки.

В свою чергу руйнація тоталітарної моделі радянської історичної науки мала наслідком виникнення політико-ідеологічно орієнтованих національних загонів істориків. Метою цих національних наукових етосів стало поновлення місцевих наукових і культурних традицій, подолання дисконтинуїтету історіографічного процесу, повернення історико-наукової спадщини, славнозвісних, незатертих часом ймен та праць речників національної науки та культури. З'ясування взаємин національного та загальноісторичного, розбудова нової концепції історичного буття свого власного народу — це програма діяльності кожного поновленого історичного етосу. Отже, поняття регіонального в таких умовах виступає як засіб самовизначення локального, національного у всесвітньому процесі, подолання культурного провінціалізму та розумової ізоляваності.

Поширенню категорії регіонального у сучасній науковій свідомості сприятиме також стан локально-історичних досліджень. Безперечні успіхи локальної історії у північній та західній історіографії дають змогу рефлексії щодо нових явищ в історичному пізнанні кінця ХХ ст.

Локальна історія як галузь історичного дослідження має досить давню історіографічну традицію. Вона пройшла шлях від простого збирання старожитностей та опису місцевої історії у XVIII ст. до розвідок академічного рівня наприкінці XIX ст. Якщо у першій половині ХХ ст. локальні дослідження посідали другорядне місце в офіційній історіографії, то за останні три десятиліття їх статус докорінно змінився. Зараз локальна історія переживає «друге народження», що зумовлено ідейними впливами «нової історичної науки». Доробком цього напрямку стала зміна історіографічних пріоритетів, що означає звернення до антропологічно орієнтованої соціальної

історії, впровадження принципів віждисциплінарної методології, намагання реалізації в історіографічній практиці ідеалу «тотальної історії», запропонованого французькою школою «Анналів».

Пожвавлення локальних досліджень в останні десятиліття означало не просто відродження традицій, але рішучий зворот до вивчення громадянського життя людства в його реальних просторово-часових межах, що повністю відповідало «принциповим настановам антропологічно орієнтованої соціальної історії» (1). З боку суто практичних завдань тотальний обсяг різних сфер історичного минулого людства може бути впроваджений лише на достатньо обмеженому об'єкті, як-то село, прихід, невеличке містечко, або традиційна для певного краю одиниця адміністративного поділу. Словом, сенс локально-історичних досліджень посідає можливість реалізації ідеалу «тотальної історії», тобто всебічного, тотального вивчення будь-якого локального об'єкту. Намагання нового історичного синтезу передбачає зв'язок провідних структурних змін у суспільстві з їх усвідомленням певними соціально-історичними індивідами, взаємини між якими з'ясовуються їх належністю до малих груп та локальних єдностей (2).

Антропологічна спрямованість локальної історії полягає в тому, що на «п'ятачку» локальної історії допитливий дослідник має нагоду побачити обличчя звичайних людей, що витворюють історію та зафіксувати ті умови, в яких вони це роблять (3).

Про особливий статус локальних досліджень у структурах сучасної історичної науки свідчить існування цілих напрямів та шкіл. Широко відомі на цій ділянці здобутки британської історіографії із її лестерською школою локальної історії та 21-томним виданням серії монографій під характерною назвою «A Regional History of England» (L.; N. Y. 1986).

Метою даної розвідки є спроба інтерпретації локального регіонального на матеріалах історії історичної науки. Доречним здається з'ясування семантичного змісту регіональної історіографії, усвідомлення ієрархії загального, національного, локального в історико-науковому дослідженні.

У широкому розумінні слова «регіональна» історія науки, наприклад, в Україні, означає вивчення минулого науки як самостійного соціокультурного організму, окремішного від таких чужих структур як російська, польська, австрійська історична наука. У вузькому розумінні поняття «регіональна іс-

торія науки» можна використовувати щодо вивчення колишнього науки в певному регіоні, рідному краї.

Виникає питання: як співвідносяться поняття «регіональна» та «загальна» історіографія? Справа в тому, що у широкому соціокультурному значенні регіональна історіографія постає як загальна.

Проілюструємо цю тезу на прикладі з історії української історіографії. У своїх наукових формах українська історіографія виникає, як відомо, у XVIII ст. В Лівобережній Україні історіографія цієї доби взагалі існує як проблемна, тобто частина загальноросійської. Саме цей процес витвору української історіографії як окремої ділянки загальної російської історичної науки знаходить відбиток у свідомості українських культурно-громадських діячів, знавців рідної старовини, збирачів історичних пам'яток та родинних архівів, істориків-аматорів. Отже, Андріян Чапа у листі до Василя Полетики наголошує на необхідності написання «славнозвісної гілки російської історії — історії Малоросії» (4).

Ще один живий взірець співставлення понять «регіональна» та «загальна» історіографія як тотожних уявляє собою українська історіографія XIX ст. Розбудова української історіографії цього періоду йшла під знаком національного відродження в Україні. З боку взаємодії української історіографії з російською, польською, німецькою історичною наукою вона постає як регіональна у широкому розумінні слова. Якщо дивитися на процес розвою історичного пізнання в Україні якби «зсередини», то йдеться про загальну українську історіографію.

Таким чином українська історіографія складала частину, локальний вияв загального історіографічного процесу. Водночас вона мала і свою локальну специфіку, що з'ясовується характером впливу національного відродження на процес історичного студіювання і досліду.

Втім взаємозв'язок українського відродження та історіографії — це окрема методологічна проблема. У цілому розв'язання проблеми специфіки українського національного відродження, його періодизації, дає ключ до вивчення стану та розвитку української історіографії XIX — початку XX ст.

Що уявляє собою національне відродження в Україні? Більшість дослідників розуміють під відродженням національний рух (М. С. Грушевський, Д. І. Дорошенко) (5). Інші ототожнюють поняття відродження із націоналізмом, національною свідомістю (П. Магочий) (6). Найбільш слущ-

ним уявляється визначення національного відродження в працях відомого в англomовній літературі дослідника І. Лисяка-Рудницького. Відродження (націоналізм) постає як багатомірна структура: це водночас і національна свідомість, і ідея історичної державності, і національний рух (7).

Ще більш дискусійною в українській сучасній історіографії є проблема періодизації національного відродження в Україні. Досить поширеною схемою національних відроджень у так званих бездержавних (маргінальних) народів залишається схема чеського вченого М. Гроха. Він вилучає: 1) період наукових зацікавлень; 2) період патріотичного відродження, коли у цей процес залучаються народні маси; 3) період масового національного руху. Подальшою модернізацією схеми М. Гроха постають теоретичні побудування англomовних дослідників української історії Р. Шпорлюка та П. Магочія. Перший з них розрізняє три фази українського національного відродження: 1) наукову; 2) культурну; 3) політичну. П. Магочій виділяє: 1) добу збирання спадщини; 2) організаційну добу, коли закладаються культурні організації (театри, бібліотеки, школи, музеї, наукові товариства); 3) політичну стадію, коли виникають партії та інші установи, активні в політичному процесі (8).

І. Лисяк-Рудницький називає 1) шляхетську, 2) народницьку, 3) модерністичну стадії українського національного відродження (9). Вітчизняний історик В. Г. Сарбей зробив спробу поєднати запропоновану І. Лисяком-Рудницьким схему національного відродження із ленінською періодизацією визвольного руху. Перший період він визначає як «дворянсько-шляхетський», другий — «різничинський-народницький», третій — «загальнонародний» (10).

Ідеологічно принадливою постає культурологічна схема українського національного відродження М. Скрипника — О. Забужко. Як і більшість слов'янських відроджень українське національно-культурне відродження «розгорталось за романтичною моделлю», де саме мова, письменство «як головна етнодиференційна ознака» беруть на себе централізаторську функцію в «тілі» культури (11). Перший «поміщицький» період процесу національно-культурного відродження характеризується тим, що перетворена на провінцію Україна, «орієнтуючись на народну мову та етнокультуру, почала виробляти професійну культуру, поки ще локального, «обласного» значення». Другий період, пов'язаний із «громадівським» рухом 70-х рр. XIX ст. «з його потужною культуротвор-

ною спрямованістю», був репрезентований мислителями загальнослов'янського значення, як-от М. Драгоманов, В. Антонович, П. Житецький та ін. Третій період — «львівський», точніше «франківський» (за ім'ям провідної постаті цієї доби) став вирішальним «для усвідомлення нації, сходження її до себе самої в культурі й через культуру» (12). Якщо погодитися з зауваженням американського історика Г. Кона про ХІХ ст. як «вік націоналізму» (13), то період 80-х рр. ХІХ — початку ХХ ст. складав осердя цього віку. В цей період українська культура відчуває вплив не тільки російської, але більшою мірою інших всесвітніх культур, через засвоєння яких і відбувається усвідомлення власної самобутності, самототожності нації. Отже вершок процесу відродження (сутність націоналізму як головної ознаки ХІХ ст.) складає витвір нації. Головним же змістом львівського періоду, на думку О. С. Забужко, було «витворення в позадержавних умовах зрілої, адекватної капіталістичним темпам суспільного розвитку української політичної нації як окремишнього, свідомого й самосвідомого суб'єкта історії...» (14).

Певна річ, найбільш теоретично «заплутаним» є питання критеріїв періодизації процесу відродження у бездержавних народів. Одні автори використовують організаційний чинник, інші політичний або класовий, треті — культурологічний тощо. Як на нашу версію, варто взяти до уваги таку особливість українського національного відродження, як-от надмірна ідеологізація та політизація духовного життя України, що складала загальну прикмету країн тоталітарного типу із жорстким політичним режимом. На відміну від російських інтелектуалів, які концентрували свої зусилля у сфері теоретичних соціально-політичних утопій, релігійної філософії, духовна енергія українських інтелектуалів була спрямована до оборони права історичного існування свого народу, власної ідентифікації, самовизначення себе як окремої спільноти (15).

Згідно до цієї концепції, можна вилучити такі періоди процесу українського відродження: 1) реставраційна доба; 2) романтична; 3) народницько-громадівська; 4) національна, національно-політична (що за своєю сутністю збігається із «модерністичною стадією» чи «львівським» періодом).

Виходячи з посилки, що історіографія — природний чинник процесу відродження, доцільно признати, що етапи розвитку української історіографії співпадають із ходом національного відродження, критерієм періодизації виступає зміна політичної ідеології.

Перший період — це період критичної історії, якій відповідає реставраційній добі відродження із властивої їй ідеологією історичного легітимізму (тобто поновлення державної автономії України у межах російського імперського світу). Критична історія уявляє собою логічний підсумок процесів, охопивших російську історіографію, складовою якої на той час була саме українська історична думка. Зміст цих нових процесів у загальноросійській історіографії посідала злука (поєднання) історичного письменства та антикварної діяльності, що спричинилася до виникнення нового типу історичного дослідження — критичної історії. Критична історія — це такий тип дослідження, коли автор повної історії (повістя) поєднується у одній особі із критиком, збирачем історичних джерел. Тип критичної (наукової, у тогочасному розумінні слова) історії склали «История Малой России» Д. М. Бантиш-Каменського, повні історії Малоросії О. І. Мартоса та М. А. Маркевича, представника галицької історичної думки Д. І. Зубрицького.

Наступний період починається з другої чверті XIX ст. і характеризується виникненням романтичного напрямку в українській історіографії, що набуває вигляду етнографічних та історико-етнографічних студій. Цей період відрізняється жвавою збирацькою працею, продуктивною археографічною діяльністю щодо пам'яток народної творчості. Об'єктом ретельного дослідження стає здебільшого піснетворчість українського народу. У цей період з'являються перші етнографічні та історичні розвідки М. Цертелева, М. Максимовича, І. Срезневського, харківських романтиків А. Метлинського, М. Костомарова. На Галичині розгортає діяльність гурток львівських романтиків — відома «Руська трійця» — Я. Гловацький, М. Шашкевич, І. Вагилевич.

Третій період охоплює 60—70 рр. XIX ст., добу затвердження у національній свідомості та історіографії народницької ідеології. Увага дослідників зосереджувалася на народові як носію національного духу, характеру, єдиному представникові народності. Звідси інтерес до соціальної та побутової історії. Саме у цей час кристалізується ідея окремішності української історії. Народницькими ідеалами проймалася діяльність активістів українського руху, що гуртувалися довколо часопису «Основа» у Петербурзі на початку 1860-х рр., а протягом 1870-х рр. — у Києві навколо Південно-Західного відділу Руського географічного товариства. Провідні постаті цієї доби в українській історіографії —

М. Костомаров, П. Куліш, П. Чубинський, В. Антонович, Т. Рильський, М. Драгоманов, П. та О. Єфіменки, Ф. Вовк та інші.

Період з початку 1880-х рр. — перших десятиліть ХХ ст. — це період витвору української національної історіографії, який співпадає із кульмінаційною фазою націотворчого процесу в українських землях — виникненням української нації як самостійного суб'єкта історії. Саме на цей період припадає остаточне ідейно-концептуальне та організаційне оформлення української історіографії як доробку активної національної свідомості із властивими їй соціальними та демократичними уподобаннями та ідеалами. Діячі української історіографії цієї доби цілком усвідомлюють її самодостатність, відрубність від російської, польської, австрійської історичної науки. Не випадково саме у цей час з'являються перші загальні огляди з минулого української історіографії О. Пипіна, О. Лазаревського, М. Василенко, М. та Ол. Грушевських. Власна рефлексія української історіографії свідчить про її теоретико-концептуальну стиглість, інституціональне самовизначення.

Наукові товариства, історичні часописи, НТШ у Львові, що виконувало роль національної академії наук, університетські кафедри української історії, навіть студіювання українською мовою, популяризація української історії у Московському та Петербурзькому університетах, підготовка національних кадрів істориків все це характеризує існування історичної науки в Україні як окремішнього соціального інституту.

Розбудова національної концепції української історії велася у різних напрямках і мала певні рубежі. До ідейного та фактографічного обґрунтування цієї концепції спричинилися В. Б. Антонович та його київська школа документалістів, діячі та автори редакційного гуртка навколо «Киевской старины» на чолі з О. М. Лазаревським й врешті М. С. Грушевський з його львівською школою учнів та однодумців.

Поза всяких сумнівів, за допомогою поняття «регіональна історіографія» можна докладно вивчати локальні особливості стану історичних досліджень та наукової праці в різних регіонах України. З цього приводу певного методологічного сенсу набувають спостереження відомого дослідника І. Лисяка-Рудницького щодо регіональних різновидів національного відродження в різних українських землях. Отже він розрізняє так звані «основні» українські землі, мешкан-

ці яких активно спричинилися до націотворчого процесу, то «побічні», або маргінальні, що лишалися пасивними до цього процесу. До «основних» земель належали в Росії — Слобожанщина, Лівобережна та Правобережна Україна, в Австро-Угорщині — Галичина та Буковина. До маргінальних українських земель причисляли Кубанщину на Північному Кавказі, Холмщину в Конгресовому Польському королівстві та Карпатську Україну в Угорщині (16).

Лівобережна Україна, що обіймала терен колишньої Гетьманщини постає як провідний центр українського відродження, Лівобережне дворянство, яке виникло з нащадків козацької старшини, було промотором ідей національного відродження на засадах історичного легітимізму, тобто поновлення автономного ладу у будь-яких формах. Втім, Лівобережне дворянство не мало досить сили й солідарності, щоб додержуватися курсу національного відродження, у другій половині XIX ст. воно остаточно втрачає свою керуючу роль в національній справі українства. В цілому, на відміну від Польщі та Угорщини історичному легітимізму (як ідеології автономізму), «не судилося залишитися платформою українського руху». Натомість ідеологічне та організаційне оформлення цього руху відбувалося не на ґрунті історичного легітимізму, а народництва. Географічне та культурне ядро Лівобережної України складала Полтавська та Чернігівська губернії. Жодна частина України, на думку І. Лисяка-Рудницького, не дала стільки провідників українства — інтелектуалів, культурно-громадських діячів — аніж ці землі (17).

Щодо витоків процесу українського відродження, то їх слід шукати далі на схід, на Слобожанщині. Першими мешканцями цих прикордонних земель Московського царства були втікачі з Подніпров'я, які й принесли з собою козацький склад життя та побут. Слобожанщина залишалася досить пасивною стосовно політичних змагань на Гетьманщині протягом XVII ст., але чим далі виступає промотором численних культурних ініціатив. Заснований на кошти харківських дворян та міщан університет був першим в підросійській Україні культурним вогнищем. Такий феномен духовного життя Слобідської України, як харківська школа романтиків І. Лисяк-Рудницький називає «тривалою складовою» української національної свідомості. Більш того, вплив цієї школи на стан українського письменства, історії, етнографії та фольклористики він ставить на один щабель із традиціями полі-

тичного автономізму, що плакалися у свідомості верхівки північної верстви Лівобережжя (18).

Специфіку Степової (Південної) України, що утворилася з колишніх земель Запорізької Січі, володінь кримських татар та Туреччини, дослідник бачить в тому, що протягом ще XIX ст. вона зберігала свій «українний характер». Ці землі були на перехресті різних культурних впливів та традицій, що принесли з собою переселенці — німці, росіяни, греки, болгары та ін. Жодна частина України не мала стільки етнічних меншостей, як Південь, що й зумовило особливий дух та настрій, склавшийся тут людності, з притаманними їй відчуттям самовпевненості та підприємництва, почуттям індивідуальності та свободи. Не випадково саме на цьому ґрунті у період революційних змагань 1917—1920-х рр. зійшли паростки селянського анархізму, речником якого став Нестор Махно. Проте роль Південної України у національному русі, на думку І. Лисяка-Рудницького, була «відносно незначною», внесок Півдня у розвиток України був, насамперед, економічний (19).

Традиційно Лівобережна Україна була орієнтована до Росії, Правобережна — до Польщі. Згодом при засвоєнні південних земель чорноморського узбережжя торгівля правого та лівого берегів Дніпра була переорієнтована у південному напрямку. За словами І. Лисяка-Рудницького, це був вирішальний крок у процесі економічної та географічної інтеграції українських земель. Південь стає центром економічного тяжіння України. Розвій тяжкої промисловості та гірництва у Донецькому й Криворізькому басейнах давав підґрунтя (щоправда, не без перебільшення) називати цей економічний регіон «українською Америкою» (20).

В цілому спостереження американського дослідника щодо другорядної ролі південних земель в українському національному русі, наводить скоріше на протилежний висновок: в умовах економічного піднесення, свободи підприємництва на Півдні України відбувався процес остаточного загартовування українського національного характеру. Справа в тому, що генетичні риси українського характеру були «особливо сприятливими для формування системи вільного підприємництва на основі системи цінностей та поведінки, яка ґрунтується на пріоритетах співпраці та гармонізації колективних і особистих інтересів Це — і український індивідуалізм разом із традиціями добровільної співпраці в громаді, це — і працьовитість та відданість роботі, розвинуті приватновлас-

пицькі інстинкти, комунікабельність, толерантність до інших культур» (21).

Історичну індивідуальність Правобережної України утворювала перевага «польського елемента» в суспільному та культурному житті краю. Якщо шляхетський нобілітет — магнати — демонстрували лояльність щодо імперського режиму, то представники дрібної та середньої шляхти виступали поборниками ідеї відродження польської державності. Шукаючи підтримки, діячі польського руху в Правобережжя вживали українську мову в прокламаціях та відозвах до українського селянства, обіцяли автономний статус України в Русі в поновленій Польщі. Отже, протягом всього XIX ст. Правобережна Україна, за висловом І. Лисяка-Рудницького, залишалася «зоною напруги, де російські і польські сили змагалися за перевагу». Під впливом локального, так званого «територіального патріотизму» польські письменники, використовуючи місцеві мотиви, створили «українську школу» польській літературі, польсько-українські вчені зробили свій внесок у вивчення локальної історії та етнографії краю. Польські повіви, безперечно, мали і позитивні наслідки для українського національного руху. Невелика частина польської духовної еліти, не бажаючи бути чужою в рідному краї, приєдналася до української справи. Польська меншість Правобережній Україні дала таких видатних діячів українського національного руху, як Володимир Антонович, Вячеслав Липинський, митрополит Андрій Шептицький, які, за словами І. Лисяка-Рудницького, були людьми наскрізь західної культури, що відтягали українство від зв'язку з Росією (22). В цілому Правобережжя виконувало функцію рівноваги між польськими та російськими повівами щодо національного руху українства.

Характеристику південно-західних українських земель дослідник починає з Буковини. Локальною особливістю цих земель була чимала строкатість населення, тут жили українці, німці, румуни, цигани, євреї. В духовному житті панівним був німецький елемент, не випадково столицю Буковини Чернівці із місцевим університетом вважали за «культурний аванпост Відня». Втім буковинські українці здобули чимало більш прав на рівні місцевого самоврядування аніж мешканці інших українських земель в Росії чи Австрії.

Найвразливішою ознакою національного руху в Галичині за визначенням американського дослідника, була унікальна роль Греко-Католицької церкви, яка ніколи не була державною.

ішо, але протягом всього свого існування залучалася на-окрім національною. Східний обряд відділяв греко-католиків від поляків, належавших до литинського обряду, і водночас «відлеглість Римові творила забороло проти російського впливу». Ці обставини зумовили провідну роль духівництва в національному русі Галичини. Світський прошарок галицького суспільства — інтелігенція — лише поступово перейняла провід в обороні українства. Варто взяти до уваги і чинник, що гальмували національний рух на Галичині — економічна відсталість та політична затурканість. Справа в тому, що адміністративне управління краєм віденський уряд передав польській верхівці, найбільш окультуреній частині суспільства. Представники польської панівної верстви поставили за мету будь-якою ціною перешкоджувати справі української спільноти, ідеологічного та політичного самовизначення. Проте боротьба галицького українства проти зусилля польського адміністративного елементу сприяла загартованості дисципліни та войовничості українського руху. Не останню роль в процесі національної інтеграції українців відіграла виборча реформа в Австрії 1907 р. Внаслідок всієї сукупності обставин українство в Галичині, на відміну від інших українських земель, вже напередодні першої світової війни уявляло собою «зовсім скрісталізовану спільноту» (23).

Цікаво, що І. Лисяк-Рудницький простежує не тільки регіональні особливості українських земель, але й шляхи їх інтеграції у ході націотворчого процесу. За його спостереженнями, між окремими, поодинокими регіонами постійно зростала співпраця. Першим актом такої інтеграції було виникнення політичної організації українства — Кирило-Мефодіївського товариства — внаслідок взаємодії «автономістичної традиції Лівобережжя та культурного відродження Слобожанщини» (24). В сфері економічної інтеграції українських земель провідне місце посідала Південна Україна як осередок модерної тяжкої промисловості. Саме на цих землях панував дух свободи, індивідуалізму, співпраці та підприємництва. Якщо наприкінці ХІХ ст. різниці між українськими землями в Російській імперії дещо зтерлися, то істотні розбіжності залишалися між Наддніпрянською Україною (як певною цілістю) та Галичиною щодо визначення шляхів і методів реалізації національної справи (25). Що стосується територіальної єдності українських земель, то остаточно програма територіальної інтеграції була вирішена після другої світової війни за часи існування підрадянської України.

Ці регіональні різновиди відбилися на стані історичних досліджень в різних українських землях. Як відомо, тривалий час осередком розумової діяльності, наукового та культурного життя українства, історичних та етнографічних студій вважалася Лівобережна Україна та Слобожанщина. Саме звідси діячі національного руху з інших українських земель запозичали наукові ідеї, політичні програми, відчували літературні та культурні повіви. В 80—90-х рр. XIX ст. внаслідок репресивної політики російського уряду щодо української мови, письменства і взагалі «лінгвоцентрично орієнтовано» культури (26) центр культурного, суспільно-політичного життя українства переміщується до Галичини, яка стає справжнім «українським П'ємонтом» (27), джерелом наукових і політичних ідей, осередком культурно-громадського та розумового руху.

На Півдні України протягом XIX ст. одним з провідних центрів культурного, громадського та наукового життя, осередком історичних досліджень була Одеса. Завдяки відомим навчальним закладом і науковим установам, як-от Ришельєвський лицей, Новоросійський університет, Вищі жіночі курси, Одеське товариство історії та старожитностей, історико-філологічне, юридичне товариство Одеса дала багатий тезаурус імені видатних науковців, істориків — А. О. Скальковський, І. О. Стемпковський, Ф. К. Брун, М. Н. Мурзакевич, В. І. Григорович, Ф. І. Успенський, О. І. Маркевич, І. А. Лінніченко, О. О. Кочубинський, С. Р. Штерн, П. М. Ардашев, Є. М. Щепкін та багато інших (28). Стан наукових та навчальних інституцій, характер дослідницької праці на різних ділянках історичного пізнання — археології, історії, українознавства, східнознавства, слов'янознавства, візантієзнавства, медієвістики — все це складає предмет регіональної історіографії.

Врешті термін «регіональна історіографія» при вивченні стану історичних досліджень в певному регіоні, місті, краї набуває часом краєзнавчого відтінку. І теж виступає засобом досконалого вивчення місцевої, локальної історії. Цікаво, що регіональні різновиди зумовили характер наукових інтересів та дослідницької праці відомих українських істориків. Д. І. Багалій був дослідником Слобідської України, О. М. Лазаревський — знавець історії Гетьманщини, Д. І. Зубрицький — історик Західної Червоної Русі, О. Я. Єфименко присвятила себе вивченню історії Правобережної України, Д. І. Яворницький — історії життя та побуту Запоріжжя у XVIII ст.

До речі, різниця між регіональним та краєзнавчим полягає в тому, що регіональне охоплює риси суцільного через вивчення локального об'єкту, а краєзнавче фіксує насамперед поодинокі, унікальні, неповторні на місцевому матеріалі.

Таким чином, категорія «регіональна історіографія» уявляє собою проекцію поняття «локальна історія» на царину історії історичної науки. Це засіб усвідомлення загального історіографічного процесу через національне, локальне, що складає передумови до нового історико-наукового синтезу.

ПРИМІТКИ

1. Репина Л. П. Локальные исследования и национальная история: проблема синтеза//Всеобщая история: дискуссии, новые подходы. — М. — 1989. — Вып. 1. — С. 150.
2. Там таки. — С. 151.
3. Там таки. — С. 153.
4. Лазаревский А. (М.). Прежние изыскатели малорусской старины// Киевская старина. — 1984. — № 12. — С. 356.
5. Див.: Украинский народ в его прошлом и настоящем. — Спб. — 1914. — Т. 1. — С. 313—360; Дорошенко Д. І. Нарис історії України. — К. — 1992. — Т. 2. — XIII—XV.
6. Магочий П. Українське національне відродження. Нова аналітична структура//УІЖ. — 1991. — № 3. — С. 98—101.
7. Лисяк-Рудницький І. Націоналізм//Нариси з історії нової України. — Львів. — 1991. — С. 57.
8. Див.: Магочий П. Вказ. твір. — С. 101.
9. Лисяк-Рудницький І. Роль України в новітній історії//Нариси з історії нової України. — С. 33.
10. Сарбей В. Г. Етапи формування української національної самосвідомості (кінець XVIII — початок XX ст.)//УІЖ. — 1993. — № 7—8. — С. 6—11.
11. Забужко О. С. Філософія української ідеї та європейський контекст. — К. — 1993. — С. 13.
12. Там таки. — С. 14.
13. Кобн Н. The Age of Nationarism: The First Era of Global History. — N. Y. — 1962.
14. Забужко О. С. Вказ. твір. — С. 16.
15. Див.: Лисяк-Рудницький І. Роля України в новітній історії. — С. 18—19.
16. Там таки. — С. 25.
17. Там таки. — С. 26.
18. Там таки.
19. Там таки. — С. 27.
20. Там таки. — С. 28.
21. Полунеев Ю., Загоруйко Ю. Культурний шок у посткомуністичних суспільствах у період ринкової трансформації (перспектива України)//Сучасність. — 1994. — № 11. — С. 151.
22. Лисяк-Рудницький І. Роля України в новітній історії. — С. 30.
23. Там таки. — С. 33.
24. Там таки. — С. 34.

25. Там таки.
26. Див.: Забужко О. С. Вказ. твір. — С. 14.
27. Грушевский М. С. Украинский Пьемонт//Освобождение России и украинский вопрос. — Спб. — 1907. — С. 115—120.
28. Чухрій П. І. Исторична наука і історики Півдня України дожовтневого часу//Питання історії народів СРСР. — Харків. — 1969. — Вип. 8. — С. 45—54.
-